УДК 341.231.14:341.3:004.738.5
DOI https://doi.org/10.32782/2307-1745.2026.83.29

Діденко Л. В.,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін та статистики
Міжнародного університету
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-6806-5017

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ТА ПРОПАГАНДІ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

Анотація. У статті здійснено комплексне дослідження міжнародно-правових механізмів протидії дезінформації та пропаганді в умовах інформаційної війни.

Встановлено, що чинне міжнародне право не містить універсальної заборони будь-якої неправдивої інформації та не формує єдиного договірного режиму інформаційної війни. Нормативна протидія здійснюється через взаємодію правил про свободу вираження поглядів, заборону пропаганди війни й підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, принцип невтручання, міжнародну відповідальність держав, міжнародне гуманітарне та міжнародне кримінальне право, а також через регулювання цифрових платформ.

Розмежовано дезінформацію як умисне поширення неправдивих або оманливих відомостей, пропаганду як систематичну комунікативну діяльність із формування визначених установок та інформаційну операцію як координовану поведінку, що поєднує контент, суб'єктів, канали поширення і вимірювану мету.

Доведено, що юридична оцінка повинна стосуватися не лише змісту повідомлення, а й координованої поведінки, алгоритмічного підсилення, джерела фінансування, цільової аудиторії, транскордонного ефекту та зв'язку з конкретною шкодою.

Запропоновано авторську чотириконтурну модель міжнародно-правового механізму протидії: превентивно-резильєнтний, обмежувально-захисний, міждержавно-відповідальнісний та юрисдикційно-відновлювальний контури.

Сформульовано п'ятиетапний алгоритм реагування, який охоплює ідентифікацію інформаційної поведінки, установлення суб'єкта й атрибуцію, визначення порушеного первинного міжнародного зобов'язання, вибір найменш обмежувального ефективного заходу та забезпечення контролю й засобу юридичного захисту.

Методологічну основу становлять формально-юридичний, системно-структурний і функціональний методи, а також аналіз практики міжнародних судів та актів міжнародних організацій.

Показано, що запропонована модель забезпечує послідовний перехід від раннього попередження і суспільної стійкості до цільового обмеження, міжнародної відповідальності та відновлення порушених прав.

Окремо наголошено на необхідності розмежовувати оцінку змісту й аналіз поведінки, оскільки виявлення прихованої координації, бот-мережі або непрозорого фінансування дає змогу припиняти маніпуляцію без установлення державної монополії на істину.

Обґрунтовано, що атрибуція операції державі сама по собі не доводить міжнародної протиправності: необхідно встановити порушення конкретної норми, зокрема заборони примусового втручання, договірного зобов'язання у сфері прав людини або норми міжнародного гуманітарного права.

Розкрито роль ООН, ОБСЄ, Ради Європи, Європейського Союзу, цифрових платформ і міжнародних судових установ.

Запропоновано напрями імплементації моделі в Україні, серед яких стандарти доказування координованих операцій, збереження цифрових доказів, прозорість обмежень, судовий контроль та співпраця з міжнародними інституціями.

Ключові слова: дезінформація, пропаганда, інформаційна війна, міжнародне право, свобода вираження поглядів, цифрові платформи, міжнародна відповідальність, атрибуція, інформаційна безпека, міжнародні механізми.

Постановка проблеми. Інформаційна війна перетворила комунікаційний простір на самостійне середовище стратегічного протиборства. Її засобами є не тільки неправдиві повідомлення, а й вибіркове подання достовірних фактів, імітація незалежних джерел, мережі неавтентичних акаунтів, мікротаргетинг, алгоритмічне підсилення та генеративний контент. Такі практики можуть підривати демократичні процеси, перешкоджати доступу до достовірної інформації, сприяти дискримінації, виправдовувати агресію та створювати передумови для насильства. Транскордонність цифрової інфраструктури водночас ускладнює визначення автора операції, застосовного права, юрисдикції та належного засобу реагування.

Проблема має подвійний характер. Недостатня реакція залишає без захисту суспільство й осіб, проти яких спрямовано інформаційний вплив. Надмірна реакція у формі загальної заборони «неправдивої інформації», позасудового блокування або криміналізації критики здатна сама порушувати свободу вираження поглядів. Тому міжнародно-правовий механізм повинен не просто надавати державі засоби припинення інформаційної шкоди, а встановлювати матеріальні пороги, процедури доказування, межі повноважень та ефективні гарантії від свавілля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальне розмежування mis-information, dis-information і mal-information розроблено К. Вордл та Х. Дерахшаном [1, p. 20–22]. Б. Бааде, аналізуючи міжнародно-правове регулювання «фейкових новин», обґрунтував небезпеку загальної заборони викривленої інформації та значення плюралістичних медіа, прозорості й на-

лежної обачності [2, p. 1371–1376]. Г. Ламанн дослідив умови міжнародної відповідальності за транскордонну дезінформацію, особливо атрибуцію та застосування принципу невтручання [3, p. 421–438]. У документах ООН, ОБСЄ, Ради Європи та ЮНЕСКО сформовано окремі тести щодо свободи вираження, мови ненависті й платформного врядування. Проте ці елементи здебільшого аналізуються ізольовано. Невирішеним залишається питання їх об'єднання в послідовний механізм, який охоплює превенцію, кваліфікацію, міждержавну відповідальність, індивідуальну відповідальність і відновлення порушених прав.

Метою статті є визначення нормативної та інституційної структури міжнародно-правових механізмів протидії дезінформації й пропаганді, установлення умов правомірного застосування обмежувальних заходів та розроблення чотириконтурної моделі, придатної для кваліфікації транскордонних інформаційних операцій і практичного використання Україною.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародне право не закріплює універсального визначення інформаційної війни, тому це поняття слід розглядати як контекст організованого інформаційного протиборства, а не як окремий правовий режим. Дезінформацією є завідомо неправдиві або оманливі відомості, поширені з наміром увести аудиторію в оману та спричинити суспільно значущу шкоду. Пропаганда є ширшою систематичною діяльністю, що може використовувати і правдиві відомості; міжнародно-правового значення набувають її предмет та наслідки. Інформаційна операція відрізняється координованістю суб'єктів, повторюваністю наративів, приховуванням походження, автоматизацією та спрямуванням на визначену аудиторію. Отже, кваліфікація повинна враховувати не лише зміст повідомлення, а й поведінку поширювачів.

Вихідні нормативні межі встановлюють статті 19 і 20 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Обмеження свободи вираження має бути передбачене законом, переслідувати легітимну мету та відповідати вимогам необхідності й пропорційності [4; 5]. Тому неправдивість повідомлення сама по собі не є достатньою підставою заборони, а загальні заборони «неправдивої» чи «необ'єктивної» інформації несумісні з міжнародними стандартами [6; 7]. Водночас пропаганда війни та підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства мають бути заборонені. Для встановлення цього порогу Рабатський план дій вимагає оцінювати контекст, статус промовця, умисел, зміст, масштаб і ймовірність шкоди [8]. Кримінальна відповідальність повинна застосовуватися лише до найтяжчих проявів [9].

Інституційно механізм має мережевий характер. Договірні органи та спеціальні процедури ООН визначають універсальні стандарти й розглядають індивідуальні або тематичні ситуації; Представник ОБСЄ з питань свободи медіа здійснює моніторинг і раннє попередження; Рада Європи формує стандарти та забезпечує судовий контроль через Європейський суд з прав людини; Європейський Союз регулює системні ризики платформ і застосовує обмежувальні заходи. Ці інституції не утворюють єдиної ієрархії, а їхні повноваження різняться за юридичною силою, територіальним охопленням і доступними засобами реагування. Тому ефективність залежить від координації моніторингу, обміну доказовими даними та взаємного врахування стандартів.

Запропонований міжнародно-правовий механізм складається з чотирьох взаємопов'язаних контурів. Превентивно-резильєнтний контур охоплює доступ до офіційних даних, плюралізм медіа, захист журналістів, фактчекінг, медіаграмотність, прозорість реклами та підтвердження походження контенту. Керівні принципи ЮНЕСКО доповнюють його належною обачністю платформ, прозорістю, підзвітністю й незалежним наглядом [10, p. 35]. Регламент (ЄС) 2022/2065 передбачає оцінювання системних ризиків для прав людини, громадянського дискурсу й виборів [11], а Регламент (ЄС) 2024/1689 – маркування deepfake та іншого синтетичного контенту [12]. Такі заходи зменшують ризик без наділення держави монополією на встановлення істини.

Обмежувально-захисний контур включає зниження алгоритмічного охоплення, демонетизацію, видалення контенту, тимчасове обмеження сервісу та санкції. Для дезінформації, яка не досягає порогу статті 20 Пакту, пріоритетними є розкриття джерела, спростування, маркування й припинення штучної координації. Видалення допустиме за наявності окремої чіткої правової підстави, зокрема погрози або підбурювання. Рішення має бути мотивованим, обмеженим у часі та підлягати незалежному перегляду; автоматизована модерація не може бути єдиною підставою остаточного рішення у складній контекстній справі.

Міждержавно-відповідальнісний контур потребує розмежування атрибуції та міжнародної протиправності. Згідно зі Статтями Комісії міжнародного права, необхідно довести як присвоєння поведінки державі, так і порушення конкретного міжнародного зобов'язання [13]. Державне фінансування медіа чи вигідність наративу не завжди підтверджують контроль над певною операцією. Щодо принципу невтручання Міжнародний Суд ООН у справі Nicaragua визначив примус конститутивною ознакою порушення [14]. Отже, прихований вплив на громадську думку не автоматично є втручанням. За доведеного правопорушення виникають обов'язки припинення, гарантій неповторення та відшкодування [13]; якщо необхідний поріг не досягнуто, можливі реторсії, дипломатичні заходи та публічне викриття операції.

Під час збройного конфлікту інформаційні операції оцінюються за функцією та наслідками. Міжнародне гуманітарне право не забороняє пропаганду загалом, але забороняє акти або погрози насильством, метою яких є тероризування цивільного населення [15]. Найвищий поріг відповідальності становить пряме й публічне підбурювання до геноциду [16; 17]. У справі Nahimana, Barayagwiza and Ngeze міжнародний трибунал підтвердив, що медіадіяльність може утворювати злочин, якщо з урахуванням мовного й суспільного контексту містить прямий заклик до знищення захищеної групи [18].

Юрисдикційно-відновлювальний контур об'єднує судові та квазісудові процедури, індивідуальну відповідальність, захист потерпілих і збереження доказів. У справі RT France v Council Загальний суд ЄС визнав пропорційним тимчасове обмеження мовлення, врахувавши його зв'язок з агресією, строк дії та судовий контроль [19]. Це рішення не створює загального дозволу блокувати іноземні медіа лише за походженням. До видалення контенту слід зберегти первинний файл, хеш-значення, часові позначки, метадані, відомості про охоплення, фінансування і зв'язки координованої мережі з дотриманням приватності та ланцюга збереження доказу.

Застосування моделі здійснюється за п'ятьма етапами: ідентифікація змісту, координованості та шкоди; встановлення автора, оператора, замовника і можливої державної атрибуції; визначення порушеного первинного зобов'язання; вибір

найменш обмежувального ефективного засобу; забезпечення мотивованого рішення, контролю, оскарження та відновлення прав. Алгоритм розмежовує законний маніпулятивний контент, координовану дезінформацію із системним ризиком, заборонену пропаганду або підбурювання та міжнародний злочин. Кожній категорії відповідає окремий набір заходів – від медіаграмотності й платформної прозорості до цільових обмежень і кримінального переслідування.

Для України нормативне підґрунтя становлять Стратегія інформаційної безпеки та Закон «Про медіа» [20; 21]. Практична імплементація потребує єдиного стандарту документування й атрибуції операцій, відокремлення розвідувальної оцінки від судового доказу, незалежного перегляду невідкладних блокувань, строків дії обмежень і протоколів з платформами щодо збереження доказів. Рішення державного органу має зазначати конкретний ризик, правову підставу, обсяг і тривалість втручання, а також порядок оскарження. Доцільно публікувати знеособлену статистику звернень до платформ, розвивати незалежний фактчекінг і передбачити періодичну переоцінку заходів після зміни безпекової ситуації. Міжнародна співпраця через ООН, ОБСЄ, Раду Європи, ЄС і Міжнародний кримінальний суд має поєднувати раннє попередження, обмін доказами, належну обачність платформ, прозорість і підзвітність [22].

Висновки. Міжнародно-правова протидія дезінформації та пропаганді не утворює одного централізованого режиму. Вона є мережевим механізмом, що поєднує універсальні й регіональні стандарти свободи вираження, спеціальні заборони небезпечного контенту, правила міжнародної відповідальності, міжнародне гуманітарне та кримінальне право, платформне регулювання і процедури юридичного захисту.

Науковим результатом дослідження є чотириконтурна модель: превентивно-резильєнтний контур зменшує вразливість інформаційного середовища; обмежувально-захисний забезпечує цільове й пропорційне припинення шкоди; міждержавно-відповідальнісний установлює атрибуцію, порушену первинну норму та правові наслідки; юрисдикційно-відновлювальний забезпечує судовий контроль, відповідальність, збереження доказів і захист потерпілих. Їх застосування через п'ятиетапний алгоритм унеможливлює автоматичне ототожнення неправдивості, ворожого походження та міжнародної протиправності.

Для України пріоритетними є доказово орієнтована атрибуція, незалежний контроль обмежувальних заходів, інтеграція платформної належної обачності, збереження цифрових доказів і міжнародна правова допомога. Перспективи подальших досліджень пов'язані з критеріями причинного зв'язку між алгоритмічним підсиленням і шкодою, стандартами присвоєння державі операцій через приватних виконавців та процесуальним використанням синтетичного контенту як доказу.

Література:

1. Wardle C., Derakhshan H. Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making. Council of Europe report DGI(2017)09. Strasbourg, 2017. 109 p. URL: https://rm.coe.int/information-disorder-report/1680764666.
2. Baade B. Fake News and International Law. *European Journal of International Law.* 2018. Vol. 29, Issue 4. P. 1357–1376. DOI: https://doi.org/10.1093/ejil/chy071.
3. Lahmann H. Infecting the Mind: Establishing Responsibility for Transboundary Disinformation. *European Journal of International Law.* 2022. Vol. 33, Issue 2. P. 411–440. DOI: https://doi.org/10.1093/ejil/chac023.
4. International Covenant on Civil and Political Rights, 16 December 1966. *Treaty Series*. Vol. 999. URL: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights.
5. General Comment No. 34: Article 19: Freedoms of Opinion and Expression. CCPR/C/GC/34. 12 September 2011. URL: https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no34-article-19-freedoms-opinion-and.
6. Disinformation and Freedom of Opinion and Expression: Report of the Special Rapporteur on the Promotion and Protection of the Right to Freedom of Opinion and Expression. A/HRC/47/25. 13 April 2021. URL: https://undocs.org/A/HRC/47/25.
7. Joint Declaration on Freedom of Expression and "Fake News", Disinformation and Propaganda. 3 March 2017. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/6/8/302796.pdf
8. Rabat Plan of Action on the Prohibition of Advocacy of National, Racial or Religious Hatred that Constitutes Incitement to Discrimination, Hostility or Violence. A/HRC/22/17/Add.4. 11 January 2013. URL: https://undocs.org/A/HRC/22/17/Add.4.
9. Recommendation CM/Rec(2022)16 of the Committee of Ministers to Member States on Combating Hate Speech. 20 May 2022. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680a67955.
10. Guidelines for the Governance of Digital Platforms: Safeguarding Freedom of Expression and Access to Information through a Multistakeholder Approach. Paris, 2023. 58 p. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000387339.
11. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market for Digital Services. *Official Journal of the European Union.* 2022. L 277. P. 1–102. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj.
12. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 Laying Down Harmonised Rules on Artificial Intelligence. *Official Journal of the European Union.* 2024. L, 2024/1689. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj.
13. Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with Commentaries. Yearbook of the International Law Commission. 2001. Vol. II, Part Two. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf.
14. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). Merits. Judgment. I.C.J. Reports 1986. URL: https://www.icj-cij.org/case/70/judgments.
15. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977. *Treaty Series.* Vol. 1125. URL: https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977.
16. Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, 9 December 1948. *Treaty Series*. Vol. 78. URL: https://www.un.org/en/genocide-prevention/1948-convention.
17. Rome Statute of the International Criminal Court, 17 July 1998. *Treaty Series.* Vol. 2187. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Publications/Rome-Statute.pdf.
18. Prosecutor v. Nahimana, Barayagwiza and Ngeze. Judgment. ICTR-99-52-A. Appeals Chamber. 28 November 2007. URL: https://unictr.irmct.org/sites/unictr.org/files/case-documents/ictr-99-52/appeals-chamber-judgements/en/071128.pdf.
19. RT France v Council, T-125/22, Judgment of the General Court (Grand Chamber), 27 July 2022, ECLI:EU:T:2022:483. URL: https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=T-125/22.
20. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»: Указ Президента України від 28 грудня 2021 р. № 685/2021. URL: https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069.

21. Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2849-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20 .
22. Joint Statement on the Russian Federation's Invasion of Ukraine and the Importance of Freedom of Expression and Information. 4 March 2022. URL: https://www.osce.org/representative-on-freedom-of-media/513459.

Didenko L. International legal mechanisms for countering disinformation and propaganda in the context of information warfare

Summary. The article provides a comprehensive analysis of international legal mechanisms for countering disinformation and propaganda in the context of information warfare.

It establishes that international law neither prohibits all false information nor creates a single treaty-based regime of information warfare. The applicable framework is formed by the interaction of freedom of expression, the prohibition of propaganda for war and incitement to discrimination, hostility or violence, the principle of non-intervention, the rules of State responsibility, international humanitarian and criminal law, and the regulation of digital platforms.

The article distinguishes disinformation as the intentional dissemination of false or misleading information, propaganda as systematic communication aimed at shaping attitudes and behaviour, and an information operation as coordinated conduct combining content, actors, distribution channels and a measurable objective. It is argued that legal assessment should address not only the content of a message but also coordinated behaviour, algorithmic amplification, financing, the target audience, cross-border effects and the connection with specific harm.

The author proposes a four-contour model of the international legal mechanism: the preventive-resilience contour, the restrictive-protective contour, the inter-State responsibility contour, and the jurisdictional-remedial contour. A five-stage response algorithm is developed, comprising identification of the information conduct; determination of the actor and attribution; identification of the breached primary international obligation; selection of the least restrictive effective measure; and provision of oversight and an effective remedy.

The article demonstrates that attribution of an operation to a State does not by itself establish international wrongfulness. A breach of a specific rule must also be proved, such as the prohibition of coercive intervention, a human rights treaty obligation or a rule of international humanitarian law.

The roles of the United Nations, the OSCE, the Council of Europe, the European Union, digital platforms and international judicial bodies are examined.

Particular attention is given to systemic-risk assessment under the Digital Services Act, transparency duties for synthetic content under the EU Artificial Intelligence Act, and the preservation of digital evidence.

Recommendations for Ukraine include unified standards for documenting and attributing coordinated operations, a distinction between intelligence assessments and court-admissible evidence, independent review of urgent restrictions, time limits and periodic reassessment, platform protocols for preserving evidence, and intensified cooperation with international institutions.

Key words: disinformation, propaganda, information warfare, international law, freedom of expression, digital platforms, State responsibility, attribution, information security, international mechanisms.

Використання штучного інтелекту. Під час підготовки статті інструменти штучного інтелекту не використовувалися.

Конфлікт інтересів. Автор є головним редактором журналу. Для забезпечення незалежності редакційного процесу рукопис розглядався уповноваженим редактором, який не перебував у підпорядкуванні автора та не мав конфлікту інтересів. Автор не брав участі у відборі рецензентів, процесі рецензування та прийнятті рішення щодо публікації статті. Рукопис пройшов стандартну процедуру подвійного сліпого рецензування.

Дата першого надходження статті до видання: 05.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.11.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)